

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. Иван Добрев
за дисертационния труд
на Наделина Валериева Ивова
“Етимологичната фигура в българския език”,
представен във Филологическия факултет на ЮЗУ
за придобиване на образователната и научна степен
“доктор”.

Научен ръководител на докторантката
е проф. д-р Лилия Илиева.

Представеният филологически труд на младата и надеждна изследователка Ивова, възпитаница на Благоевградския университет, привлича още с първите си страници научното внимание и буди немалък интерес със самия избор на темата, избор не без участието на проф. Илиева, опитния и ерудиран научен ръководител, който е предвиждал и трудностите, и широката перспектива на планираното проучване. Поставената задача изисква отговорно и компетентно отношение към нееднократно разработвания в чужбина, но не и у нас важен лингвистичен и литературен проблем в неговата цялост. Казвам не и у нас, с едно добре известно на осведомените знаменателно изключение. Дължим го на старанията и резултатите на видния ни литературовед проф. Никола Георгиев, който е анализирал от свое гледище и с езиковедска вещина явлението *figura etymologica* и е достигнал до

оригинални изводи в светлината на концепцията си за постоянното “напрежение” в езиковото изживяване не само на слушателя на фолклорните текстове, но и на лингвиста, който се занимава с тях. Напрежението възниква между две същности. Едната същност е архаичната форма, основана на прастарата езикова природа, форма, която в зародиша си никак не е била художествена и съвсем не е била поетична. Изпърво тя е била всекидневие и се е основавала на древния тип мислене в тъждества и подобия (обектът е тъждествен на действието, качеството е еднакво с предмета, за който то е характерно, мястото на действието съвпада със субстанцията на субекта на действието и т. н. и т. н.; падежи в днешния граматичен смисъл няма). Тази същност, наречена “форма”, изпърво в жест и звук, а постепенно предимно в звук, която се е изразявала в непрестанни повтори, още в праисторическата епоха е почти изцяло разрушена, но и до днес изрядко и реликтивно продължава да личи и да напомня за себе си на терминологично безсилния пред нея неограматик, па било то и индоевропеист. Освен в словесна реч горепосочената “форма” ще се развие и в безсловесен вокал, в пантомима, в изобразително изкуство, но навсякъде ще продължават да господстват изконните принципи на тъждеството и повтора, които в усложняващото се битово ежедневие ще се превърне в стилистически отстранимо бремене. Другата същност е “съдържанието”, първоначално то е синоним на “формата”, но е синоним и на мисълта като физическо, кинетично, сиреч двигателно осъществимо действие, постигнато в разнообразие от преноси, сиреч метафори. Но полека лека

наблюдаемата менталност ще се превърне в нещо, което може да бъде редактирано и изменяно, следователно ще бъде обект на стилистиката. Една от целите на редактирането би могла е да се отстрани “напрежението”, за което говори проф. Георгиев, между архаичната повторимост в изказа и лишената от такава повторимост нова житейска действителност. Тук съм длъжен да отбележа, че езикът е многостилов, т. е., че той е конгломерат от “езичета” и това е известно на всеки. Но същевременно езикът е полистадиален, в него съжителстват образования от различни епохи, факт, с който езиковедското тълкуване е длъжно непрекъснато да се съобразява.

Ще поясня казаното с пример, който заимствам от дисертацията на Ивова. Тя предлага на вниманието ни Яворовите стихове “Ден денувам — кътища потайни, Нощ ношувам — пътища незнайни”, където не само всяка дума, а почти всяка буква, всеки звук участва в някакъв повтор, било то етимологична фигура, било то “богата” рима, било и двете заедно, при пълен синтактичен паралелизъм като абсолютен повтор. Но колко труден, да не кажем непотребен е тук уж всесилният школки синтактичен разбор. Ако потвърим, че *ден* и *нощ* са вътрешни обекти (в школския разбор няма такова понятие), това ще е, за да избягаме от въпроса, ако ли пък заявим, че те са преки допълнения, защо *денувам* и *ношувам* не са преходни глаголи, както според граматиката би се полагало в такъв случай. Някой ще ни подсети, че *ден* и *нощ* са може би наследници на старобългарския *accusativus extensivus loci*, но с това само ще ни изведе от съвременната граматика, за да

ни отпрати към езиково-историческа епоха, в която все още няма падеж за пряко допълнение; филологът класик пък би припомнил, че *кътища потайни* и *пътища незнайни* са обстоятелствени пояснения за място, но с с пропуснат предлог, както се случва често у Омир. Явно е, че Яворов, както се полага на гениален поет, е успял да реконструира някаква праграматика, въвн от която част от творчеството му губи смисъла си. Нека мислено да отстраним напр. от “Хайдушки песни” на Яворов всички етимологически фигури, щателно посочени и анализирани от докторантката. Незабавно ще получим ... “Бекарски песни” от Цанко Церковски, които са подвластни на школския синтаксис, но не са Яворов, макар че приличат на Яворов:

Кон ме носи в къррища безкрайни,
мома люби мен бекар незнайни.
Ой, Медо гиздосийо!
Разцъфнала ружке,
Ти, галена душке —
Одринска ракийо!

Прочетох внимателно и с голям интерес добре структурираната и щателно обмислуна дисертация на Наделина Ивова, в подробности няма да се впускам, но съм на мнение, че това е несъмнен успех не само за авторката, но и за цялата катедра по български език в ЮЗУ, която продължава да ни радва с добрите прояви на своите възпитаници. Докторантката несъмнено е била изправена пред труден за издирване и описание материал от фолклорно и книжовно естество, в това число и из областта на

новата българска поезия. От фактографска страна докторантката се е справила отлично със задачата си. Нещо повече. За да приложи с още по-голям успех сравнително-историческия метод, Наделина Ивова проучва етимологичните фигури в балтийския фолклор (литовските и латвийските народни песни), след което не само в количествено, но и в качествено отношение значението на нейното изследване неимоверно нараства — балтийската народнопесенна традиция е много стара и отвежда към далечните индоевропейски времена.

За част от филологическите постижения на докторантката по темата на дисертацията научната общественост вече е имала случай да се осведоми от шестте нейни публикации, част от които предават съдържанието на доклади, четени на различни форуми у нас и в чужбина. Убедително впечатление, че докторантката се е отнесла сериозно и отговорно към задачата си създава и включената библиография, близо 800 заглавия на български, други славянски езици, балтийски езици, английски, френски, немски. Зад заглавията стоят хиляди добросъвестно протрудени страници, от които е извлечена необходимата есенция. Не липсват и отделни грешки и недоразумения. Автор на студия за Ботевата поезия напр. не е Унджева, а Унджиева, Парпулова не е С., а Л., сиреч Любомира, немските учени Крау, Мейд и Кумел са представени с псевдоимена, те всъщност се наричат Ханс Крае, Майд и Кюмел.

Виждам в лицето на Наделина Ивова сериозен бъдещ учен и затова съм готов да ѝ препоръчам допълнителна насочваща библиография. Но по-

важно и особено ценно за мен е онова, което тя е постигнала по своя собствен интуитивен и емпиричен път, въпреки част от формулировките, които могат да бъдат концептуално подобрени. Ако напр. квалификацията “метеорологични явления” заменим с “небесни явления”, неизбежно ще погледнем към небето като към гнездо от свързани празначения и същевременно пред нас ще се появи въпрос, който в дисертацията е поставен, за по-старинния изреченски тип, номинативен или някакъв друг, в уранистичната идеология. Очевидно е, че агентивната персонификация и следователно номинативът тук е вторично явление и това проличава дори от съпоставката на *Вчера валя дъжд*, *Вчера валя* и *Вчера е валяло дъжд*. Това разсъждение може се пренесе и в областта на обектните отношения, за да ни поведе към поучителни примери като *Сън сънувах*, рус. *Мне снился сон* и *Мне снилось*. Във всички случаи номинативните конструкции са вторични, както е доказал преди повече от 120 години Франц Миклошич в студията си за безсубектните изречения в славянските езици.

В заключение ще отбележа, че целите, които си е поставила дисертантката, са постигнати. Събран е и разностранно е изтълкуван богат фолклорен материал, който е характеризирен многостранно в синхронен и диахронен план. Изтълкуваните факти са особено ценни със своята индоевропейска дълбочина. Изтъкната е и експресивната роля на фигура етимологика и е подчертано, че тя е жива връзка между древната традиция и съвремеността. Приложената към автореферата справка за научните приноси в дисертацията е обективна и дава ясна

представа за високото качество на извършената работа. Общото ми заключение е, дисертантката е дала достатъчно доказателства за научна зрялост, тя е в състояние да работи критично със сложен материал, в по-голямата си част самостоятелно събран и интерпретиран. Не бяга от трудностите, а непрекъснато търси начини и средства те да бъдат преодоляни, което свидетелства за настойчивост, самовзискателност и стремеж към усъвършенстване.

Оценявам по достойнство тези качества и реалната стойност на представения труд. Като член на научното жури предлагам на Наделина Валериева Ивова да бъде присъдена образователната и научна степен “доктор” по Шифър 2.1 Професионално направление : Филология; 05. 04. Научна специалност : Български език.

София 17 май 2017 г.

проф. Иван Добрев